

CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ NA ČESKÝCH VEŘEJNÝCH VYSOKÝCH ŠKOLÁCH - ANALÝZA DLOUHODOBÝCH ZÁMĚRŮ VYSOKÝCH ŠKOL

Jana Motyková

Celoživotní učení je cílevědomá neustálá vzdělávací činnost, vykonávaná s cílem zlepšovat znalosti, dovednosti a kompetence. Není již pouhým aspektem vzdělávání; musí se stát vůdčím principem pro poskytování a účast na vzdělávání v jakémkoli jeho kontextu. [1]

V současné době, kdy se prudce rozvíjejí všechna odvětví vědy a techniky, dynamicky se mění struktura společnosti i její ekonomické parametry, stává se trvalé vzdělávání důležitější než kdykoli předtím. Podporuje šance jednotlivců na začlenění do společnosti a perspektivu zlepšení jejich sociálního a ekonomického postavení.

Celoživotní učení zahrnuje veškeré vzdělávání realizované v průběhu života, jehož základem je kvalitní formální vzdělávání od nejtělejšího dětství, až po vzdělávání realizované v terciárním sektoru. Zde mají svoji nezastupitelnou úlohu také vysoké školy, především veřejné. Pokud budou připravovat a nabízet mimo graduálních vzdělávacích programů také vzdělávací kurzy pro oblast dalšího vzdělávání obyvatelstva, mohou se stát uznávanými centry vzdělanosti, zejména v regionu své působnosti. Škála těchto vzdělávacích aktivit může být velmi široká od dalšího vzdělávání svých absolventů, přes kurzy zájmového vzdělávání obyvatelstva až po cílené studijní programy a kurzy určené vytipovaným cílovým skupinám a pokrývající aktuální společenské potřeby.

Možnost podílet se na celoživotním vzdělávání obyvatelstva umožňuje vysokým školám zákon č. 111/1998 Sb., ve znění pozdější novely, který již ve své preambuli říká, že „vysoké školy poskytují další formy vzdělávání a umožňují získávat, rozšiřovat, prohlubovat nebo obnovovat znalosti z různých oblastí poznání a kultury a podílejí se tak na celoživotním vzdělávání.“ [2] Celoživotnímu vzdělávání je samostatně věnován paragraf 60 tohoto zákona, který upravuje pravidla a možnosti realizace celoživotního vzdělávání na vysokých školách.

Podle § 21 odst. 1, písm. b výše citovaného zákona, mají vysoké školy také za povinnost vypracovat, zveřejnit a aktualizovat dlouhodobý záměr své vzdělávací, vědecké a výzkumné činnosti, jehož samostatnou kapitolou je problematika a cíle v oblasti rozvoje celoživotního vzdělávání. Platí, že programy celoživotního vzdělávání se musí řídit jak zájmem potenciálních účastníků, tak i poptávkou ze strany státu (ministerstva, úřady práce aj.), který tyto aktivity prostřednictvím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) finančně dotuje, ve smyslu § 18 odst. 3 zák. č. 111/1998 Sb.

Cílem naší analýzy bylo zjistit současný stav a představy o nejbližším vývoji celoživotního vzdělávání (CŽV) na veřejných vysokých školách za použití údajů a námětů uvedených v Dlouhodobých záměrech veřejných vysokých škol, zejména v jejich aktualizaci pro rok 2004 a 2005.

Metodika analýzy vycházela ze studia již zmínovaných materiálů (dlouhodobé záměry) a dalších dokumentů vztahujících se k dané problematice (vnitřní řády univerzit a jiné legislativní materiály). Dalším zdrojem byly informace poskytované na internetových stránkách vysokých škol či jejich fakult.

Aktualizované dlouhodobé záměry veřejných vysokých škol byly získány na MŠMT, kam byly předloženy k projednání v květnu tohoto roku. Ukázalo se, že přístup k těmto materiálům na internetových adresách vysokých škol je velmi rozdílný a problematický. V některých případech byl blokován přístupovým heslem a tedy informace veřejně nedostupná, jindy nebyly na webových stránkách univerzity tyto informace vůbec. Výjimečný je případ Univerzity Karlovy v Praze (UK), která jako jediná veřejná vysoká škola svůj Aktualizovaný dlouhodobý záměr ani k projednání na MŠMT nedodala (do října 2004), přestože jako termín pro odevzdání tohoto dokumentu byl stanoven na 31. květen příslušného kalendářního roku. Aktuální stav celoživotního vzdělávání na této univerzitě mů-

Č L Á N K Y

žeme tedy posuzovat pouze z informací uvedených na webových stránkách univerzity a z přehledu kurzů a programů CŽV zveřejněných jednotlivými fakultami UK v Praze.

Je třeba také zdůraznit skutečnost, že mnohdy je v dlouhodobých záměrech a jejich aktualizacích pasáž o celoživotním vzdělávání obsahově zcela formální, bez potřebné konkretizace, která by například vycházela z analýzy potřeb občanů a institucí příslušného regionu nebo reflektovala jiné podněty.

Výsledky analýzy 24 dlouhodobých záměrů českých veřejných vysokých škol (VŠ) (bez nově ustanovené Vysoké školy polytechnické v Jihlavě v říjnu 2004) dovolují vyvodit následující poznatky:

- Celoživotní vzdělávání se na většině vysokých škol řídí vlastním Řádem celoživotního vzdělávání, který univerzity vypracovaly, registrovaly na MŠMT a zveřejnily v rámci vnitřních předpisů. Je poskytováno buď bezplatně, nebo častěji za úplatu.
- Programy, kurzy, popř. jiné aktivity celoživotního vzdělávání probíhají nejčastěji v rámci akreditovaných studijních programů fakult, nebo jsou realizovány ve spolupráci s dalšími institucemi (vyšší odborné školy, výzkumné ústavy aj.). Na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích (JU) naopak větší část celoživotního vzdělávání tvoří aktivity probíhající mimo rámec akreditovaných studijních programů.
- Délka studia všech aktivit CŽV je 1 až 6 semestrů, nečastěji se jedná o dvou až čtyřsemestrální vzdělávací aktivity.
- Vysoké školy realizují CŽV jako kurzy dalšího vzdělávání pro absolventy univerzity, přípravné kurzy pro zájemce o studium, kurzy a programy pro seniory, pro další zájemce z praxe i širokou veřejnost (okrajově). Jsou realizovány formou prezenčního studia, řídce distančního studia, častěji kombinovanou formou s některými prvky distančního studia. Západočeská univerzita v Plzni (ZČU) ve svém dlouhodobém záměru zmiňuje také projektově orientované studium.
- Tradičním prvkem celoživotního vzdělávání na veřejných vysokých školách je Univerzita třetího věku (U3V), kterou otevírají každoročně prakticky všechny vysoké školy (kromě pražských – Akademie výtvarných umění v Praze (AVU) a Vysoké školy umělecko-průmyslové v Praze (VŠUP), ale spoň na některé své fakultě. Na Univerzitě Karlově realizuje U3V dvanáct ze sedmnácti fakult.
- CŽV probíhá většinou jako profesní vzdělávání, které je specializační, rozšiřuje a doplňuje kvalifikaci a umožňuje další kariérní růst vysokoškoláků. Do této kategorie patří i programy pro další vzdělávání učitelů, které také realizuje mnoho veřejných vysokých škol.
- Vysoké školy do oblasti svých aktivit CŽV také zahrnují přípravné kurzy k přijímacím zkouškám, kurzy pro zahraniční zájemce o studium, letní školy, jazykové kurzy a kurzy počítačové gramotnosti a informačních technologií. Na požadavky regionu v souvislosti se zvyšováním vzdělanostní úrovně obyvatel na jedné straně a rostoucí nezaměstnaností na straně druhé, reagují spíše mladší univerzity, vzniklé po roce 1989 (Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem (UJEP), Západočeská univerzita v Plzni (ZČU), Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích (JU), Slezská univerzita v Opavě (SU) aj.). ZČU v Plzni uskutečňuje vedle průběžně probíhajících programů celoživotního vzdělávání také řadu akcí pořádaných na objednávku firem nebo státní správy.
- Celoživotním vzděláváním vysoké školy také označují tzv. placené studium, resp. mimořádné studium, které realizují v rámci svých akreditovaných bakalářských nebo magisterských studijních programů v souladu s § 60 zákona č. 111/1998 Sb., resp. se zákonem č. 147/2001 Sb. Například na UK v Praze toto placené studium graduálního studijního programu nabízí 7 ze 17 fakult. Do tohoto studia v rámci celoživotního vzdělávání jsou přijímáni uchazeči, kteří uspěli u přijímací zkoušky a nebyli přijati s ohledem na limit státních prostředků. Studium je většinou dvousemestrální a vztah mezi uchazečem a fakultou je upraven smluvně, přičemž účastník celoživotního vzdělávání není studentem dle znění vysokoškolského zákona. Stane-li se absolvent této formy CŽV následně studentem podle zákona, mohou mu být na základě jeho žádosti uznány rozhodnutím rektora nebo děkana kredity takto získané, až do výše 60 % kreditů potřebných k řádnému ukončení studia, k němuž byl přijat. Tato varianta využití novely zákona o vysokých školách je v současné době velmi frekventována a mnoho

univerzit nabízí toto „placené studium“ souběžně se studiem denním (Univerzita Karlova v Praze (UK), Vysoká škola ekonomická v Praze (VŠE), České vysoké učení technické v Praze (ČVUT), Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně (UTB), Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (VŠB-TU Ostrava), Technická univerzita v Liberci (TU) a Vysoká škola umělecko-průmyslová v Praze (VŠUP).

- Organizací celoživotního vzdělávání se zabývají na některých veřejných vysokých školách samostatné organizační jednotky – centra, ústavy či instituty celoživotního vzdělávání na jednotlivých univerzitách. Jejich počet oproti roku 2000 [3] vzrostl z 8 na 11 respektive na 10, protože na VŠE v Praze byl k 31. 12. 2001 Ústav celoživotního vzdělávání a rekvalifikace zrušen s tím, že programy CŽV včetně rekvalifikace a mimořádného studia budou zajišťovány jednotlivými fakultami samostatně.

V závěru této stručné analýzy CŽV lze současnou situaci shrnout následujícím způsobem. *Celoživotní vzdělávání* je na českých veřejných vysokých školách pojato jako:

- další vzdělávání vysokoškolských pracovníků v rámci zvyšování kvalifikačního růstu,
- kurzy doplňující a rozšiřující pedagogické vzdělání pro učitele i neučitele,
- mimořádné placené studium pro uchazeče, kteří nebyli přijati k řádnému dennímu studiu z důvodu velkého počtu zájemců,
- rekvalifikační kurzy ve spolupráci s úřady práce či jinými regionálními institucemi,
- kurzy CŽV určené široké veřejnosti (jazykové, zájmové, výpočetní technika aj.),
- kurzy pro seniory – Univerzita třetího věku,
- letní školy, odborná soustředění, přednáškové cykly, kurzy pro cizince apod.

Vysoké školy ve svých Aktualizovaných dlouhodobých záměrech hovoří o rozšiřování nabídky kurzů a programů CŽV, snaží se o moderní formy výuky zaváděním prvků distančního vzdělávání,

pokoušejí se zavádět zájmově orientované programy CŽV zaměřené na ekologii a životní prostředí. Také počet účastníků kurzů celoživotního vzdělávání vzrostl v roce 2003 oproti roku 2002 o 32 %, jak uvádí dosud nepublikovaná Výroční zpráva MŠMT o stavu vysokého školství v roce 2003.

Pozitivním ukazatelem rostoucího zájmu vysokých škol o problematiku celoživotního vzdělávání je i vytvoření prováděcích předpisů v podobě Řádu celoživotního vzdělávání na škole a rostoucí počet organizačních jednotek – ústavů či center celoživotního vzdělávání.

Formálnost a stručnost kapitoly věnované CŽV zveřejněná některými univerzitami v aktualizaci dlouhodobého záměru školy (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně (MZLU), Česká zemědělská univerzita v Praze (ČZU), Vysoká škola umělecko-průmyslová v Praze (VŠUP) aj.) ještě neznamená, že se na jejich fakultách celoživotní vzdělávání nerealizuje. Zdá se však, že mu není přikládána potřebná důležitost v rámci rozvoje školy a ve sledovaných dokumentech není dostatečně zdůrazněno a konkretizováno.

Většina veřejných vysokých škol však počítá celoživotní vzdělávání ke svým prioritám a v nejbližších letech chce pružněji reagovat na aktuální situaci ve vědě, technice i na potřeby společnosti. Přitom, jak je často v dlouhodobých plánech zmiňováno, hodlá více využívat spolupráce s dalšími institucemi a pracovišti realizujícími různé formy CŽV.

Literatura:

- [1] Memorandum o celoživotním učení. Pracovní materiál Evropské komise. Vydalo MŠMT jako účelovou publikaci v roce 2001, 54 s.
- [2] Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a č. 147/2001 Sb., novela zákona o vysokých školách.
- [3] Zlámalová, H.: Analýza dlouhodobých plánů českých vysokých škol v oblasti rozvoje celoživotního vzdělávání. Interní materiál CSVŠ. Praha 2000.
- [4] Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol. MŠMT Praha 2000.
- [5] Aktualizace dlouhodobých záměrů vysokých škol na rok 2005. Materiály předložené k projednání na MŠMT. Praha 2004.
- [6] Internetové zdroje českých vysokých škol.